

ПРИКАЗИ И БЕЛЕШКЕ

Приказ

Савремена српска фолклористика XII: од словенских спона до нових струјања

Савремена српска фолклористика XII. Ур. Данијела Петковић, Дејан Ајдачић. Београд – Лозница – Тршић: Удружење фолклориста Србије, Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“, Комисија за фолклористику Међународног комитета слависта, Центар за културу „Вук Караџић“, Научно-образовно културни центар „Вук Караџић“, 2023, 441 стр.

Зборник *Савремена српска фолклористика XII*, чији су коиздавачи Удружење фолклориста Србије, Комисија за фолклористику Међународног комитета слависта, Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“, Центар за културу „Вук Караџић“ у Лозници и Научно-образовно културни центар „Вук Караџић“ у Тршићу, објављен је 2023. године. Сачињен је као исход истоименог међународног научног скупа, одржаног у Тршићу 2022 (од 30. септембра до 2. октобра), на коме је учествовало преко 40 стручњака из девет земаља: Русије, Украјине, Бугарске, Пољске, Словеније, Хрватске, Македоније, Републике Српске и Србије. Како у „Уводној речи“ наводе уредници др Данијела Петковић и др Дејан Ајдачић, „централна тема овог скупа била је ‘Српски фолклор и фолклористика и други Словени’“ (стр. 9), док се друга тема тицала савремених проучавања фолклора. Овај с једног аспекта тематски, а на другој разини интердисциплинарни зборник садржи 31 рад (29 ауторских и два коауторска), распоређен у шест целина: „Великани словенске фолклористике“, „Словенске фолклористичке везе“, „У светлу епске песме“, „Људи, обичаји, предања“, „Музика и речи“, „Нова струјања и прагматика фолклора“.

Главна тема скупа провејава кроз готово сваку целину, односећи се на проучавање истакнутих словенских фолклориста, рецепцију српске

фолклористике у различитим словенским земљама (синхронијски и дијахронијски), компаративно изучавање народне културе итд. У том духу, зборник отвара рад „Академик Нада Милошевић Ђорђевић – корифеј српске фолклористике“ Бошка Сувајџића, у коме аутор сагледава изузетан стваралачки пут и кључни значај Милошевић Ђорђевић у српској фолклористици, као и у „подстицању међународне и регионалне сарадње српских фолклориста“ (стр. 13), уз истакнут утицај на нове генерације научника. Као један аспект плодносног рада широког спектра издваја се њен допринос настави, што је предмет другог текста зборника, ауторке Наташе Станковић Шошо. У раду се анализирају читанке и књиге домаће лектире које је Милошевић Ђорђевић рецензирала (од 2007. до 2021). Уз указивање на релевантан избор примарне литературе, истиче се важност инсистирања на адекватним секундарним текстовима, чије садејство настоји да развије ученичко интересовање за народну књижевност. Својеврсна потцелина првог тематског блока затвара се текстом Миливоја Бајшанског, у коме је приказан антологичарски рад Наде Милошевић Ђорђевић. Њена 40-годишња антологичарска активност обухвата приређивачке подухвате у домену народне поезије (лирских, епских и лирско-епских песама) и свих врста прозе, из истанчане прегледе усмених родова и жанрова и драгоцене увиде изложене у текстовима који прате антологије. Следи коауторски рад Ане Витанове-Рингачеве и Сузана Мицеве „Современиот македонски фолклорист Иван Котев – мост меѓу македонската и српската фолклористика (фактографско-аналитички пристап)“, у коме се аналитичко-фактографски, у богатом петодеценијском научном раду Ивана Котева подвлачи његов допринос сагледавању македонског фолклора у балканском контексту (кроз записивање, дешифровање и афирмисање), те самом балканском фолклору уопште, уз издвајање сегмента о повезивању српског и македонског фолклора. Вероника Абрамова и Јулија Архангелскаја ауторке су наредног рада: „‘Это всё мои друзья – Пропп, Шапир и Потенбня’: ученые-Слависты в современном сетевом фольклоре“, у коме се истражују прикази познатих слависта, твораца речника и радова чији је утицај и данас приметан, и њихових дела. Издвајају се анегдоте и фразе које им се приписују према различитим елементима (посебно на интернету), а које су јасне са позиције националног културног кода. У последњој студији првог сегмента зборника Александра Бјелић излаже рукописну заоставштину Војислава М. Јовановића Марамбоа у виду библиографских референци о народној књижевности, које ауторка ревносно групише у две целине – „лисни каталог“ наше усмене књижевности и „преводи“, односно референце које се односе на поручавање наше усмене традиције у светском контексту, и описује њихов садржај.

Друга тематска целина насловљена је као „Словенске фолклористичке везе“. У оквиру ње налази се осам студија, а блок отвара рад Ивана Котева „Форми на соработка меѓу македонските и српските фолклористи“. Аутор полази од времена Вука Карџића, као сакупљача македонских народних песама, те његовог утицаја на касније пручаваоце, како између два рата тако и након формирања заједничке државе, када важну улогу поседује Савезно удружење фолклориста Југославије. Различите форме сарадње, од којих су неке предочене у виду текстова са Симпозијума балканског фолклора, осликавају везе дуже од два века. Наредни рад „Српски фолклор у руској фолклористици 19. века“ Дејана Ајдачића такође одражава аспекте културног преламања и „препознавања“. Јасна структура студије указује на низ руско-српских веза – на контакте личне природе, рецепцију руских превода наших народних песама, тумачење српске усмене књижевности (доминантно епике), поимање наше грађе у контексту (компаративне) митологије, све до интересовања Руса за прикупљање српске народне културе, у чему посебно место заузимају фолклористички и етнографски материјали Ивана Степановича Јастребова и Павела Ровинског. У овом духу наилазимо и на наредни рад, студију ауторке Мирославе Карацубе, која се бави књижевним интерпретацијама српске народне поезије у Украјини од половине 19. до 20. века. Наиме, рефлексии српске епске поезије запажају се у радовима низа значајних украјинских писаца (Шевченка, Федковича, Старицког, Лесје Украјинке), као и у различитим препевима и преводима, чиме се, шире посматрано, подвлачи њен значај за источнословенску књижевност. Осим у синхронијском кључу, рецепције нашег фолклора сагледавају се и кроз већи временски распон, како је у раду Михала Пејаша „Пољске елите о хајдучком покрету код Срба – дијахронијски преглед“, у коме се разноврсни материјали – писана књижевост, фолклорна грађа, дипломатски списи у периоду 16–19. век (са акцентом на 19. век, када је владало наијстакнутије интересовање за српске народне песме о хајдучима) сагледавају у пољским елитистичким круговима, те, као одједи, у појединим књижевним делима (код Теодора Томаша Жежа, Каспара Мајсковског и др.).

Прелаз у зборнику ка компаративним анализама чини текст Зоне Мркаљ, чији су предмет изучавања „Елементи словенског фолклора у српским читанкама“. Ауторка наводи примере обавезних и изборних текстова из нових програма наставе предмета Српски језик и књижевност за основну и средњу школу који припадају како народној тако ауторској књижевности, а садрже елементе словенског фолклора, што шири интерпретативни простор у настави. У наставку овог тематског блока Ана Витанова-Рингачева пореди еротску поезију коју је на тлу Србије сакупио Вук Караџић и грађу Ивана Котева прикупљену

на простору Македоније (предочени облици припадају књизи *Играле моме по месечини*), указујући на архаично порекло еротских песама и налазећи блиске везе, посебно са аспекта обреда иницијације и плодности. Компаративни приступ у основи је и наредног рада, ауторке Наташе Дракулић Козић, која тумачи „српску и словачку варијанту бајке о царевићу, краљевићу који се жени девојком-пауном“ (стр. 165). Уз употребу Проповог структуралистичког приступа, у „Златној јабуци и девет пауница“ из збирке *Српске народне приповјетке* (1853) Вука Караџића и „Замку од љуске“ из *Простонародних словенских прича* (1880) Павола Добшинског разматрају се заједнички мотиви, композициони делови, делокрузи јунака, разликовни елементи, уз посебно истицање сличности у домену иницијације јунака. Други сегмент зборника завршава се радом Снежане Милојевић – истраживањем фолклорног мотива „прерушеног краља“ у *Житију краља Милутина* архиепископа Данила, који се у новој наративној димензији усклађује са сакралним особеностима жанра у који је инкорпориран.

Трећи тематски блок одређен је насловом „У свету епске песме“ и чине га четири текста, од која су два компаративног карактера – студија Данијеле Петковић „Неугледни јунаци јужнословенских епских песама и руских биљина“ и Данијеле Лекић „Помало је такијех јунака’: одметници и јунаци у ‘Бановић Страхињи’ и *Беовулфу*“. Ову целину отвара рад Дејана Илића, који изучава збирку епске поезије Николе Т. Кашиковића (сада део *Етнографске збирке архива САНУ*). Аутор темељно испитује опсежан Кашиковићев истраживачки рад, уз детаљну анализу тематско-мотивског слоја песама и њихових стилских особености. Сагледава околности прикупљања и рецепцију у домаћој фолклористици, поредећи их са Вуковим, „канонским“ збиркама, уз закључак да су песме Кашиковићеве збирке репрезентативни избор, погодан за дијакхронијско изучавање наше епике. Данијела Петковић анализира паралеле између грађе коју на једној интерпретативној линији чине класичне збирке српских, македонских и бугарских епских песама, док су на другој разини руске биљине. Компаративним приступом, из корпуса који се односи на јунаке одвојене од идеалтипског модела према пореклу, изгледу или понашању (пијанство, неморал, издајништво, кукавичлук итд.) издвајају се „формулативни обрасци изградње ових ликова“ (стр. 223). Поређење јунака наставља се у студији Данијеле Лекић, у којој је начињена двострука компарација – Влах-Алије и Грендела, са једне стране, и Бановић Страхиње и Беовулфа, на другој, уз указивање на елементе змајевитости. Посредством судбина јунака, две традиције показују веома занимљива преламања, уз ауторкино осветљавање дубљих (друштвених и културолошких) значења посматраних текстова. Овај сегмент зборника затвара рад

Марије Миљковић, која на корпусу који чине епске песме са Косова и Метохије сагледава функцију посестрима, указујући на широк спектар њених улога (у лику виле или крчмарице), попут гласника, саветодавца, избавитеља и др.

Четврта целина – „Људи, обичаји, предања“ одговара на обе теме скупа, будући да садржи радове који се тичу словенских веза, каква је студија „Обичајни поступци приликом умирања човека у кући – неке словенске паралеле“ Драгане Ђурић, као и оне који се баве изазовима које поставља савремени фолклористички контекст, какви су текстови „Милош Обилић у народном и манастирском предању у околини Голупца“ Биљане Анђелковић, „Срби у Косовској Митровици: наративи о садашњици и жељеној сутрашњици у светлу паралеле са мотивима фолклорних форми“ Александра Павловића и „Прожимања, удаљавања и спорења међу Бошњацима, Србима и Хрватима у Босни и Херцеговини почетком XXI века“ Богдана Дражете. У свом раду Драгана Ђурић упоређује етнолошку и фолклористичку грађу Срба и других Словена у вези са низом обичајних радњи приликом посмртног обреда као припреме за „онај свет“ (уз поређење у закључку са свадбом као обредом прелаза), од којих су неке: чување самртног, опраштање, исповедање, „јавни опрост у цркви“, запајање, постављање на земљу, паљење свеће итд. У антрополошкој анализи Биљане Анђелковић тумачи се ревитализација предања о Милошу Обилићу у околини Голупца, уз подвлачење његове друштвене актуелности, те дијахронијског рачвања на заступљеност некад и сад, при чему се посебно посматра присуство предања у оквиру манастира Тумане и пореди са рецентним теренским истраживањима околних села. У студији Александра Павловића, на основу емске перспективе, наративи о садашњем положају Срба у Косовској Митровици (посебно са аспекта вишегодишњих притисака, појачаних након Бриселског споразума 2013) и очекиваној будућности анализирају се у сагласју са текстовима народне књижевности о „нарушеном реду ствари“ (стр. 295), са интенцијом да се врати ранији поредак, уз нарочито указивање на мотивске паралеле. Четврти тематски блок затвара рад Богдана Дражете, који на основу рецентних теренских материјала проналази просторе преламања, различитости и места „спорења“ трију етничких заједница – Бошњака, Срба и Хрвата у Босни и Херцеговини. У оваквом етничком плурализму, уз регионалну идентификацију, аутор указује на односе у прошлости и садашњости, са успонима и падовима, уз указивање на неопходност широког сагледавања етнографске грађе и културног простора уопште.

Пети сегмент зборника – „Музика и речи“, у потпуном сагласју са насловом целине, чине два етномузиколошка и два лингвистичка истраживања. У раду Зоране Гује Дражете, на основу грађе коју

сачињавају преписке, рукописи и сарадња са истраживачима (посебно са Фридрихом Краусом), предочавају се доприноси Јелице Беловић Бернаџиковске проучавању усмене књижевности и музичког фолклора (посредством певања уз гусле, али и, како је радом показано, у ширем смислу) код Срба и других Јужних Словена. Етномузиколошка анализа Веселке Тончеве у фокус поставља традиционалне песме Горанаца – рецепцију у српским, словенским и страним истраживачким круговима и дескрипцију њихових формалних и стилских карактеристика, успостављајући поделе према мушким и женским песмама, на основу индивидуалног и групног певања, те извођења у свакодневном и ритуалном контексту, уз закључно указивање на важност оваквих проучавања за сликање горанске заједнице. Елементи музике се, као корпус, преливају и у следећи текст: „Музички глаголи’ у српском језику – глаголи мотивисани називима народних музичких инструмената“ Милице Стојановић. Истражује се вишезначност глагола чија је мотивна реч музички инструмент (попут „гуслати“, „бубњити“, „тамбурати“ и др.), који поред основног попримају низ метафоричних, метонимијских и др. значењских реализација, чиме се подвлачи утицај народне културе на језик. У последњој студији пете целине „Семантичка анализа лексема којима се именују чланови породица и родбинских односа у збирци приповедака *Слике из сеоског живота* Ј. Веселиновића“ Драгана Цвијовић сродничке термине насловом означеног корпуса групише на номинационе и термине за ословљавање (деталније, ауторка налази деминутиве и хипокористике, зоониме, именована према ентитетима и др.), уз указивање на повезаност ових облика ословљавања са социјалним и културним контекстом у оквиру патријархата.

У духу друге тематске целине скупа, последњи сегмент зборника, насловљен као „Нова струјања и прагматика фолклора“, чине радови чија актуелност интригира, а интердисциплинарност подстиче на ширење истраживачких поља. Отвара га Смиљана Ђорђевић Белић студијом „Памдемија Covid 19 – етиолошко-есхатолошки наратив на примерима из Србије“. Полазећи од фолклорних сагледавања болести као својеврсног културног феномена, преко макронаратива пандемије, који интегрише архаичне, митске обрасце, те полифоније гласова на глобалном нивоу, ауторка превасходно тумачи домаћу грађу о вирусу Covid-19 – из медијског дискурса, са друштвених мрежа и наративе забележене посредством теренског рада, указујући на комплексност материјала и његову дисперзивност у погледу жанрова, рецепције и преношења. Анализирајући роман *Мобилни телефон* Стивена Кинга, Сузана Марјанић о овом хорору (прецизније, роману о зомбијима и апокалиптичном хорору) у „интерсемиотичкој интерпретацији“, разматрајући садржај и романа и истоименог филма,

пише као о савременом предању, у коме се кроз уношење (псеудо)науке, геоинжењеринга и теорије завера у ткиво текста напето прате ступњеви промена „зомбија-мобителаца“. Транспоновање обреда и веровања налазимо и у наредном раду, у коме Магдалена Богуславска изучава „терапеутски значај словенског фолклора у савременој култури“ (стр. 429) преко примера словенске гимнастике за жене. Тумачећи грађу из Пољске (преузете из белоруске средине, као концепт етнолога ГенADIЈА АДАМОВИЧА), ауторка у овом моделу сагледава елементе словенског фолклора и, посредством њега, развијање „културе индивидуализма“ као дела популарне културе, али и простора психологије и помоћи појединцу да се пронађе у савременом свету.

Следи тексти Веронике Абрамове, која се бави симболима регионалног идентитета. Тумачи тулске урбане легенде, проналазећи опште жанровске особине, али указује и на то да носе локалну боју (о потомцима познатих оружара, тајном рецепту за тулске колаче, Лаву Толстоју итд.). Ови усмени наративи добијају визуелну реализацију кроз градске скулптуре, као слике регионалног идентитета. Зборник затвара рад Марка Стојановића – „Манифестациони туризам у контексту нематеријалног културног наслеђа“. Аутор посматра елементе нематеријалног културног наслеђа који су део Националног регистра, али и продукт идеолошког контекста социјализма и транзиционог доба, а данас део манифестационог туризма, заснованог на живом наслеђу интегрисаном у туристичке манифестације, које су попримиле идентитетско обележје локалне заједнице. Из ових разлога подвлачи се важност решавања дилема у вези са критеријумима уписа оваквих елемената у Национални регистар.

Квалитет зборника *Савремена српска фолклористика XII* огледа се у тематско-мотивској ширини, методолошком плурализму и интердисциплинарности радова, уз отвореност ка савременим тенденцијама у фолклорним истраживањима. Он представља значајан допринос изучавању словенских фолклористичких спона, са акцентом на српску фолклористику у таквим интерпретативним оквирима.

Ана Јањић / Ana Janjić
Гимназија „Светозар Марковић“, Јагодина /
High school “Svetozar Marković”, Jagodina
E-mail: ana.stankovic86@yahoo.com
<https://orcid.org/0009-0009-2045-4943>

Примљено/Received: 4. 8. 2024.
Прихваћено/Accepted: 6. 8. 2024.

Приказ

Десанка Максимовић: традиционални и модерни песник

Бошко Сувајџић, *Сунце сија (Фолклорни и митски обрасци у поезији Десанке Максимовић)*. Ваљево: Матична библиотека „Љубомир Ненадовић“, 2023, 209 стр.

У години јубилеја поводом обележавања три деценије од смрти велике српске песникиње и од оснивања Задужбине „Десанка Максимовић“, у издању Матичне библиотеке „Љубомир Ненадовић“ у Ваљеву објављена је књига Бошка Сувајџића *Сунце сија (Фолклорни и митски обрасци у поезији Десанке Максимовић)*. Посвећена је професору Слободану Ж. Марковићу, једном од оснивача Задужбине „Десанка Максимовић“ и првом председнику њеног Управног одбора, који је ту функцију предано обављао пуних десет година. Монографију чине студије о Десанки Максимовић које су већ публиковане у периодици или у научним зборницима радова о „највећој српској песникињи“, које је аутор, приликом израде монографије и ради уклапања у ширу целину, допунио и изменио.

У књизи, која је посвета и израз захвалности песникињи, часницима задужбине „Десанка Максимовић“, Народној библиотеци Србије, Ваљеву и Бранковини, аутор је трагао за фолклорним и митским обрасцима у поезији велике песникиње, чиме се, према речима Станише Тутњевића, једног од рецензената књиге, „наговештава нов и веома актуелан начин научног проучавања њеног дјела“ (стр. 191). Увидом у „Белешку о текстовима“ (стр. 204–205) сазнаје се да је аутор своја промишљања о поезији Десанке Максимовић започео пре скоро двадесет година, када је објавио „Записе са ‘Ничије земље’“. Поред тог рада, посебна поглавља посвећена су аутопоетичким записима Десанке Максимовић, истраживањима паганских и хришћанских мотива у поезији ове песникиње, семантици сакралног простора у њеној збирци *Тражим помиловање*, фолклорној традицији у песмама за децу,

симболици змије у њеној поезији, компарацији песме „Гојковица“ Бранка Миљковића и истоимене песме Десанке Максимовић, родољубивој поезији, светосавској нити, којом њена поезија одише, и поетици завичаја у Србији, која је „велика тајна“. Уместо закључка или поговора аутор монографије даје лични омаж великој песникињи, којој посвећује песму „Помиловање, за Десанку, тражим“.

Књигу отвара „Михољско лето Десанке Максимовић“, одељак у којем аутор пише о значају одржавања истоимене културне манифестације, која се сваке године одиграва у Бранковини, „престоници поезије“ (стр. 9). Важнији од тога у овом делу, иако испрва невидљиви, јесу циљеви и хипотезе које Сувајџић поставља себи и свим љубитељима и проучаваоцима поезије Десанке Максимовић. Централни делови монографије, односно све студије, показале да је аутор у уводу, дакле, баш у овом одељку, био у праву када је изнео мишљење о томе да је песникиња знала да „певајући о љубави, проговори и о човековом духовном изгнанству“ (стр. 8), да су „људи кратковеки пролазници на овом свету“ (стр. 8), да је „човек измештен из природе сам у себи распопућен, без вере, без наде, без ослонца“ (стр. 8). Знала је „да буде изразито модерним песником, а да истовремено о традиционалним песничким темама пева на традиционалан начин“ (стр. 9).

Друга студија носи назив „Поезија иза штита: аутопоетички искази Десанке Максимовић“. Већ првом реченицом изражава се став аутора да је Десанка Максимовић „највећа српска песникиња 20. века“ (стр. 10). Живот и смрт, поезија и њен смисао, песник и његов однос према стваралаштву, животу и смрти представљају аутопоетичке ставове велике песникиње. Са једне стране, како аутор објашњава, налази се реч која влада песником, а с друге стоји мишљење да се у поезији преплићу нада, страх, љубав, пролазност и смрт. Да би се једна песма родила, у томе мора да учествују „рационалне и интуитивне сфере човековог бића“ (стр.12). Анализом одређених песама у овој студији одговара се на питања о тешкоћама стваралачког процеса и настајања једног поетског дела. О тим часовима говори као о мучним тренуцима стваралачке немоћи, преиспитивања и сумње (стр.15). Такође, аутор указује на значај поезије и Вуковог језика, на које је указивала и Десанка Максимовић својом поезијом и беседама које је говорила разним поводомима: „Поезија обликује људе снажније него наука и средина у којој живе“ (стр. 19), односно: „Да заборав не би покрио имена многих великих Срба, јунака, научника, многих догађаја наше историје, Вук се посветио језику, поезији и народном животу. Тако је учинио да будемо свету на видику“ (стр. 20). Одговор на питање шта је потребно да се један човек назове песником аутор монографије даје

у реченици у којој каже да је Десанка била песник у сваком тренутку и „сваким дамаром свога свесног бића“ (стр. 21). Износећи идеје које представљају упоришне стубове поетике Десанке Максимовић: идеје природе, Бога и поезије, а о којима ће писати у још једној од својих студија, аутор завршава ову целину.

Трећа студија у монографији започиње констатацијом да је у поезији Десанке Максимовић тешко одвојити паганске од хришћанских мотива. У анализи збирке песама *Ничија земља* аутор полази од суда који се намеће приликом првог ишчитавања збирке, а односи се на пагански доживљај света и човека, као основно осећање у збирци. Међутим, поредећи ову са другим песникињиним збиркама песама, открива да су стихови обликовани „превасходно да буду руковат покаяних псалама, завештајни псалтир посвећен драгим особама“ (стр. 23). У овој студији аутор примећује да је основни стилски поступак песникиње инверзија и да је *ничија земља*, у ствари, оличење неког хтонског простора. У вези са тим, слике из *Ничије земље* кореспондирају са библијским симболима у „Откривењу Јовановом“, што аутор примером и показује. Сувајдић се, у даљем делу студије, задржава на песми „Чардак ни на небу ни на земљи“, у којој је приметна транспозиција интернационалног мотива о змају љубавнику. Међутим, будући да у Десанкиној песми девојка сама моли змаја да је украде, песма добија модеран сензибилитет. У песми „Змија младожења“ указује се на везу ове песме са симболима из народне религије и мотивима из фолклора, док је у песми „Човеков дом“ кућа представљена, између осталог, и „као пантеистички храм природе засвођен иконом сунца, у екстеријеру сељачког газдинства“ (стр. 28). Повезаност паганских и хришћанских мотива у збирци *Ничија земља* видљива је у свим песмама у којима долази до симбиозе аниматистичког, анимистичког и анималистичког са хришћанским представама о смрти. Међу мотивима налази се и мотив приношења жртве („Виђење“ и „Гојковица“), а као лајтмотив збирке истиче се *црна левница*, што аутор доводи у везу са еуфемистичним термином *невачица*, који је народ користио да означи кукавицу. У збирци *Ничија земља* од птица се углавном јављају тзв. нечисте птице, које су честа појава у народним предањима и веровањима (сова, јејина, ћук, гавран). У овој збирци песама, испеваној у другом лицу, у *ничијој земљи* влада тишина, нема гласа, те нема ни човека, у њој је све демонско. Збирка је „летопис изгнанства“, јер, како Сувајдић сматра, основно метафизичко искуство које доминира у стиховима ове збирке је духовно изгнанство, оличено у усамљености.

У једној од студија аутор се бави семантиком сакралног простора у збирци песама *Трајим помиловање*. Као сакрални простори у збирци се

издвајају *друм, вода и коначиште*, што представља синкретизам митског и историјског хронотопа. Међутим, сакрални простор првенствено је простор у милости Бога (стр. 39), те је већи део овог поглавља посвећен задужбинама најистакнутијих представника династије Немањић и песми „О пореклу“, кључној за разумевање сакралне семантике и културно-материјалне оставштине Немањића у овој збирци песама. Изразиту сакралну семантику носи и црквени олтар, али и пагански храст, јер ово дрво у словенској митологији представља вертикалну осовину космоса. Поред њих, као сакрални простори издвојени су још и ваздух насељен птицама небеским и трг, као место на коме се изводе различити ритуали. Ипак, за Десанку Максимовић, како Сувајдић наводи, „најмонументалнија и најсакралнија грађевина“ био је човек.

„Мит, историја и човек у ‘Летопису Перунових потомака’“ назив је посебног поглавља/посебне студије, у којој се песникиња већ на самом почетку истиче као модеран песник из два разлога: у својим песмама проблематизовала је човеков однос према божанском и она је „песник снажне интелектуалне оријентације“ (стр. 46). Модерним поступком Сувајдић сматра и проблем хронотопа, на чему је био фокус песникињиних истраживања. Десанку Максимовић аутор посматра и као дубоко религиозног песника, пишући о митским компонентама у њеној поезији којима се не може одузети „дубоко проживљено религиозно искуство“ (стр. 47). Дајући преглед истраживања заговорника митолошке школе у 19. веку, који су се бавили процесом антропоморфизовања богова у усменој култури, Бошко Сувајдић пише о томе како песникиња користи историјске сижее и митско наслеђе са циљем да укаже на рашчовечење човека, те његово потпуно лишавање божанске промисли. У збирци *Летопис Перунових потомака* приказан је словенски пантеон чији су богови у служби напретка човека, док се смрт посматра дуалистички, а до *оног света* човека воде и хришћански светитељи и пагански богови (Архангел и Морана). У поезији Десанке Максимовић, закључује Сувајдић ову своју студију, мит уступа место историји, а „словенски пантеон нестаје на уштрб хришћанске митологије“ (стр. 64).

Стваралаштво за децу Десанке Максимовић предмет је посебне студије у монографији, у којој се аутор бавио фолклорном традицијом. Борба добра и зла основна је тема која заוקупира пажњу песникиње у песмама које је писала за децу, при чему добро, као и у фолклору, увек побеђује. Песникињино поетско стваралаштво за децу карактеришу ликови попут змије младожење, Усуда, Баш-Челика; мотиви песама подсећају на мотиве и иницијалне формуле у бајкама, а њена лексика у ствари је лексика епске народне песме. Издвајајући одређене Десанкине

песме са фолклорним мотивима, Сувајдић у овој студији проналази њихову велику сличност са српском усменом културом, коју је Десанка Максимовић, према његовом мишљењу, осећала као своју.

Посебна студија у монографији посвећена је симболици змије у поезији Десанке Максимовић, а њен наслов аутор је изабрао за наслов монографије: „Сунце сија“. На почетку Сувајдић даје преглед семантике змије из више аспеката (етнолингвистичког, фолклористичког, етнологског), да би констатовао постојање низа митолошких веровања према којима је у стваралаштву Десанке Максимовић змија представљена као демонско биће, са женском симболиком преузетом из фолклорне традиције. Насупрот томе, у њеном песништву видљиво је и небо насељено птицама, о којима је ова песникиња много писала. Аутор студије проналази везу између ова два удаљена простора (земља и небо), односно између ове две суштински различите врсте животиња: змија је повезана са култом мртвих, али „и песме о птицама имају суштинску везу са смрћу“ (стр. 86).

Предмет проучавања аутора монографије била је и истоимена песма Бранка Миљковића и Десанке Максимовић – „Гојковица“, у којој је опеван мотив узиђивања људске жртве у грађевину како би се она одржала, преузет из фолклорне традиције. У студији се указује на оно што је заједничко овим песмама (време, звезде и камење), али и на оно по чему се разликују, а то је њихова композициона структура. Након подробне анализе, задржавајући се на стиховима који у песму уносе „атмосферу есхатона“ (ст. 101), аутор закључује да је она најчвршћа веза са фолклорним предлошком у циклусу „Утва златокрила“, те да Миљковић пева о „величанственој трагици и митској неуништивости људске креације која изискује највеће могуће жртве“ (стр. 101). Иако је за разумевање ових песама кључан фолклорни предтекст, аутор сматра да се обе песме морају посматрати у склопу циклуса песама којима припадају („Ничија земља“ и „Утва златокрила“).

У следећој студији указује се на посебну вредност родољубивих песама Десанке Максимовић, с акцентом на песме „Крвава бајка“, „О пореклу“ и „Грачаница“. Пишући о „Крвавој бајци“ Сувајдић се дотиче и прозног стваралаштва Десанке Максимовић. Иако је „Крвава бајка“ „поетско сведочење о трагичном догађају“, напомиње да се песма завршава „у духу легендарне приче, узношењем у небо“ (стр. 113). „О пореклу“ је песма у којој је представљен каталог задужбина династије Немањић, а оставивши „Грачаницу“ песникиња је, како се у студији наводи, оставила „најбољи пример универзалног певања о своме народу и човечанству у целини“ (стр. 118).

У студији која носи назив „Савин монолог“: Светосавска нит у поезији Десанке Максимовић“, аутор пише о идеји Бога у песникињиној

поезији, која је у тесној вези са идејом љубави и идејом природе. У појединим песмама препознају се библијске слике и хришћански мотиви, а на песникињу су свакако, како сматра аутор монографије, утицали књижевни жанрови средњег века и дубоко разумевање религије, како народне тако и хришћанске. У студији се са великом пажњом говори о песми „Савин монолог“, у којој се примећује низ сличности са хагиографском литературом, првенствено Теодосијевим и Доментијановим житијем о Светом Сави, што аутор показује наводећи одређене делове житија. Бавећи се ритмом, мелодијом, версификацијом и метриком ове песме, Сувајџић констатује да се Десанка Максимовић користила стилско-језичким поступцима и версификацијом којима су се служили даровити појединци српске традицијске културе, те да у њеном песништву као стилско-језички поступак доминира инверзија.

Једанаесто поглавље доноси језичко-стилску и књижевну анализу песме „Србија је велика тајна“, уз бројне примере којима се показује повезаност са техником народног епског певања. Поредећи песму са песмама „Србија“ Милоша Црњанског и „Србија“ Оскара Давича и износећи њихове главне карактеристике, Сувајџић закључује да све три структурно, стилски и језички другачије носе исту идеју и чине једно лице Србије, лице навикнуто на непрестану борбу, жртвовање и мучно освајање слободе. На ово поглавље тематски се надовезује студија о завичају у поезији Десанке Максимовић, у којој се завичај не може посматрати независно од осећања љубави и припадности своје народу и свему што тај народ карактерише. Заправо, он у пемама Десанке Максимовић подвлачи присуство религијског осећања, социјалне димензије која се јавља у доста песама, али и опустошену и спаљену земљу, како свој завичај песникиња описује у онима насталим почетком, за време или након Другог светског рата. Ово поглавље/ова студија доноси бројне примере песама Десанке Максимовић поткрепљене анализом уваженог аутора, изводима из песникињиних интервјуа и запажања врских познавалаца песникињиног лика и дела (Шеатовић, Пасер Илић, Костић, Гавриловић, Милошевић и други). Сliku и значај завичаја у поезији Десанке Максимовић можда најбоље описују речи аутора монографије: „Завичај је у стваралаштву Десанке Максимовић и духовно уточиште, и фолклорно-обичајни комплекс традиције, и дубока посвећеност родном језику и књижевном стваралаштву које је у њему очувано“ (стр. 162).

Завршно поглавље монографије представља, како је већ у уводу поменуто, ауторов лични омаж песникињи. У песми „Помиловање, за Десанку, тражим“, карактеристичну по акростиху, аутор/песник својим језичко-стилским поетским изразом сублимира све елементе

и мотиве већ препознате у студијама. Након песме следи списак извора и коришћене литературе, која својим обимом сведочи о ширини ауторског подухвата, рецензија „У свјетлу фолклорно митске инспирације“ Станише Тутњевића, једног од рецензената, прегледно урађени „Индекс имена“ и „Белешка о текстовима“, ауторово слово „О овом издању“ и, на самом крају, „Белешка о аутору“.

У години јубилеја поводом обележавања три деценије од смрти велике српске песникиње и од оснивања Задужбине „Десанка Максимовић“ објављена је књига *Сунцесија (Фолклорни и митски обрасци у поезији Десанке Максимовић)* Бошка Сувајдића, универзитетског професора народне књижевности и српске традицијске културе, али и афирмисаног песника, који је овом књигом показао да поетско стваралаштво Десанке Максимовић поседује степен рефлексивности који научну јавност позива на дубље промишљање њене поетске заоставштине. Такво сагледавање поезије Десанке Максимовић сврстава овог уваженог аутора у врхунске проучаваоце њеног књижевног дела, те стога сматрамо да књига представља непроцењив допринос српској науци о књижевности.

Марија Миљковић / Marija Miljković

Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовкој Митровици,
Филозофски факултет / University of Priština temporarily settled in Kosovska
Mitrovica, Faculty of Philosophy

E-mail: miljkovicmarija@gmail.com

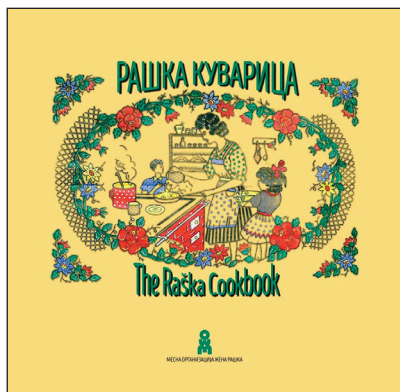
<https://orcid.org/0009-0002-7234-2600>

Примљено/Received: 22. 5. 2024.
Прихваћено/Accepted: 24. 5. 2024.

Приказ

„Боље је да село пропадне, него у селу обичај“

Рашка куварица: The Raška Cookbook. Приредила Соња Милићевић. Рашка: Месна организација жена Рашка, 2022, 201 стр.

Рашка куварица је двојезична, богато илустрована књига о култури исхране Рашчана. Њен приређивач, уредник и редактор је историчарка уметности Соња Милићевић, кустос галерије Центра за културу „Градац“ у Рашки. Како у уводном тексту и истиче, књига је настала из жеље чланица Месне организације жена да допринесу свести о друштвеној улози жене као „хранитељици света“, као и да промовишу и трајно сачувају

гастрономску културу Рашке, као елемент националног и европског наслеђа.

Рашка куварица је резултат два пројекта Месне организације жена Рашка, реализованих у изазовном периоду обележеном пандемијом (2020–2022). Пројекте је координирала Добрила Филиповић, председница организације. Средишње активности првог пројекта била су теренска и научна истраживања исхране у сеоским и градским домаћинствима. У тим приликама проналажени су и фотографисани стари кухињски ентеријери и њихови елементи, који већином нису више у употреби. Први пројекат је укључивао и припрему хране, њено дегустирање и фотографисање, што је приказано на изложби у Дому културе у Рашки. Током другог пројекта прикупљена грађа је систематизована, рецепти прекуцани, извршена је њихова редактура, преведени су на енглески језик, публикација је уређена и ликовно-графички опремљена. Као коначан резултат труда великог броја учесника произашла је *Рашка куварица* – садржајна књига квалитетног, савременог дизајна.

У средишту *Рашке куварице* је око сто педесет рецепата. Већина се припрема и једе у кругу породице, а најчешће их потписују чланице

Месне организације, жене из различитих структура друштва, како из урбанијег тако и из руралнијег дела Рашке. Рецепт је приложило преко четрдесет жена, а заступљени су и рецепти Биљане Лужњанин, која се наводи као једина угоститељка у рашком крају. Ту су и јела са монашке трпезе манастира Градац и Кончул, као и рецепти рашчанских Рома и Горанаца, што све заједно говори о изразитој темељности у обради теме – рашке кулинарске праксе.

Поред рецепата, у књизи се наводи читав низ обреда, обичаја и веровања у вези са гастрономијом, којима *Рашка куварица* потврђује свој етнографски карактер. Текстове прате и народне пословице и изреке, фрагменти мемоара и других књижевних дела, а целокупна грађа у књизи, текстови и брижљиво урађене фотографије, чине разуђену лепезу сазнања о култури исхране у Рашки – „Рашка куварица“ је значајан фолклористички прилог о гастрономској пракси и свакодневици Рашчана.

Уводни текст (10–37) – „Рашка куварица или о гастрономском наслеђу са укусом кајмака“ написала је историчарка уметности и херитолог Тамара Огњевевић. Текст је информативан, систематичан, написан зналачки и неоптерећен крутошћу научног дискурса. Полази од идеје да кувар сажима културне обрасце и да је храна неутуђиви део нематеријалног културног наслеђа једног подручја. Кувар због тога подсећа „на социолошко-антрополошко-херитолошку тарту“ (10). Говорећи и о личном сусрету са Рашком и њеном кухињом, ауторка даје скоковит и динамичан осврт на историју, географију, становништво, флору и фауну Рашке, те тако *Куварицу* смешта у врло широк херитолошки оквир. Наглашава да у кулинарској пракси Рашчана доминирају обрасци руралног порекла, да су основне намирнице хлеб, бели мрс (млеко, сир, кајмак), пршута и сланина. Ауторка примећује и да у рашком кулинарству, упркос вишевековној османлијској окупацији и близини муслиманског становништва, има размерно мало елемената оријенталне кухиње. У уводу се наводи и анкета, која говори о чврстој традиционалној гастрономској пракси Рашчанки. Пре него што се уплови у свет рашке гастрономије, говори се о „традиционалном гостопримству рашких домаћица“ (38–39). Сегмент који је попут низа жанр-сцена кроз књигу се на различите начине продубљује и представља значајан етнографски прилог.

Велики простор је у *Рашкој куварици* посвећен хлебовима и јелима од брашна (40–82), јер у Рашки, „као и другде у Србији, нема оброка без хлеба, ни богате трпезе без погаче и проје“, а дочекати „некога хлебом изломљеним на залогаје и сољу знак је добродошлице“ (40). Уз хлебове од различитих врста брашна и више врста проје, ту су и рецепти за стругану и лиснату погачу. Посебна пажња се посвећује

обредним хлебовима и колачима – славском колачу, божићној чесници, васкршњем колачу и „младенчићима“, колачима који се припремају на Младенце. Рецептe за обредне хлебове и колаче, али и за многе друге, прате описи обичаја и веровања, који су графички наглашени. Следе старинска јела попут цицваре, качамака, уштипака, прженица, палачинки, масенице, обаруше, попаре. Код рецепта за качамак наведено је занимљиво веровање: „Припрема качамака је једноставна, па ово јело могу припремати и они са најмање искуства у кухињи. Ипак, у рашком крају важило је правило да младић може да се сматра мушкарцем тек када три пута измеша качамак, због снаге коју је требало употребити за његову припрему“ (59). У наставку се објашњава како се прави домаћа тестенина – јуфка, резанци, коре за питу, различите врсте слатких и сланих пита, међу којима је и незаобилазна гибаница, док су на крају овог дела рецепти за пецива.

Краћи сегмент *Рашке куварице* посвећен је супама и чорбама као предјелу (83–85). Следе јела од житарица и махунарки (86–102). Истакнут је значај пшенице у обредној култури Срба. Од рецепата од житарица ту су варица, славско жито, жито са шлагом, пиринач, пилав, сутлијаш, а од рецепата од муханарки различита јела од боба, бораније, грашка и пасуља. У наредном делу су јела од поврћа, са и без меса (103–121). То су јела од кромпира: мусака, рестован кромпир, кромпир-пире, кромпир-салата (тзв. лучани кромпир), те јела од купуса: сладак, кисели купус, подварак, посна сарма, сарма са месом. Следе јела од паприке: у овом крају нарочито популарне паприке на кајмаку (или паприке са кајмаком), поховане паприке, мусака од похованих паприка, посне и мрсне пуњене паприке, сатараш, салата белолучана паприка. Затим се говори о јелима од зеља, спанаћа, блитве и коприве, нешто мање заступљеним на рашчанској трпези (122–125): јагњећа капама, бирјан и сармице у лишћу зеља/винове лозе. Следе јела од меса, изнутрица, рибе и печурака (126–139), при чему у исхрани Рашчана доминира месо. Риба, а са њом и печурке, које у овом крају обилато ничу, мање је заступљена.

Од јела од меса и изнутрица дати су рецепти за гулаш, сељачки свињски ћевап, ћуфте у сосу, пилећи паприкаш са никлицама, фаширане шницле, поховани пилећи филе, ћувеч од свињских изнутрица и млевеног јунећег меса и за пихтије. Од јела од рибе ту су пржени ослић и пастрмка печена у рерни. Јела од печурака (печурке пржене са луком и гулаш са вргањем) потписује рашчанска угоститељка Биљана Лужњанин. У сегменту о домаћим млечним производима (140–142) говори се о култури прављења крављег сира и кајмака у овом крају, производима који се сваке суботе могу купити на рашкој пијаци. Објашњава се како се припремају сир, кајмак и кисело млеко.

Наредни део је о месним прерађевинама (143). Пошто је реч о намирницама које су врло заступљене на рашчанској трпези, сегмент о месним прерађевинама, нарочито о млечним производима, могао је бити нешто опширнији. Иако месо углавном обрађују мушкарци, наглашава се да је и ту неопходна помоћ рашких домаћица, у радњама попут кувања, пржења, млевења, димљења, додавања зачина итд. Овај вид обезбеђивања хране за зиму у рашком крају подразумева обраду свињског меса, од ког се спремају кавурма, кобасица, сланина и сушено месо, док се топљењем сирове сланине добијају маст (која се у Рашки користи уз сунцокретово уље) и чварци.

Наредни сегменти посвећени су зимници (144–164), односно припреми конзервисаних и прерађених јела од воћа и поврћа. На почетку је дат календар припреме, у ком видимо да, зависно од намирнице, припрема хране за зиму може отпочети већ у априлу. Дати су рецепти за кисели купус, туршију, шарену салату, киселе краставчиће – корнишоне, барену паприку и ајвар, затим за слатко (од шљива, јагода, вишања, трешања, купина, ренданих дуња), за пекмез од шљива, мармеладу од шипурка, џем од кајсије, за домаће воћне сокове и за јабуково сирће.

Следећи део посвећен је слаткој трпези (165–179). Ту се помињу и чувене свеске у којима домаћице бележе рецепте за торте, колаче и слатка пецива. *Рашка куварица* се и отвара фотографијом гомиле таквих, ручно писаних рецепата, тзв. преписа. Прављење посланица смешта се у контекст ритма времена – недеље, године, празника и других важних датума. Тако ова места у књизи, као и многа друга, преносе пулс Рашке и њених житеља.

У наставку су рецепти за чоколадне и воћне торте, за посне пите, колаче (ванилице, обланде, бакин колач, салчиће, крофне, ролат, кокосове коцке и друго). Као што је у „Уводу“ истакнуто, рецепте су у прошлости највише шириле невесте, освајачи и путници, што већ називом сугеришу и куглоф и кох, посланице које се спремају и у Рашки. Сегмент о пићима (180–184) отпочиње традиционалном црном кафом, без које се у Рашки „не може замислити дан“. Ту су и бела кафа, ликери, а свакако и ракија, пиће које у традицији Срба има посебан статус. Игуманије манастира Градац и Кончул допринеле су *Рашкој куварици* описима свакодневице монашког живота и рецептима за посна и мрсна јела (185–193). Последњи делови књиге доносе рецепте са ромске ђурђевданске трпезе, карактеристичне по јагњећем месу (194), и горанске посланичарске делиције – лимунаду и тулумбе (195–196).

Поред тога што је улепшавају, фотографије у *Рашкој куварици* имају велику етнографску вредност. Један део фотографија говори о минулим праксама у рашком кулинарству. На њима су негдашње сеоске

трпезарије, старинске посуде попут оних за со, бибер и чачкалице, емајлирани чајници, лимене кутије за брашно, кафу и шећер, затим наћве, сач, ручни млин за кафу итд. На бројним фотографијама налази се текстилно покућство у вези са исхраном, те је ова књига корисна и за изучаваоце традиционалног веза. Такође, називи предмета са фотографија, али и многих других појмова који се кроз књигу помињу, могу бити подстицајни за етнолингвистичка изучавања.

За сам крај приказа *Рашке куварице*, коју (и) локалпатриотски препоручујемо читаоцима свих профила, позајмићемо речи Тамаре Огњевић:

Свако може припремити храну према рецептима из *Рашке куварице*, међутим она је најкуснија тамо где је настала, спремљена од локалних намирница, дотакнута руком рашких жена. Између налета зимског ветра преко голијских пашњака, уз хук Ибра и мирис боровине у копаоничким шумама. На месту на коме промрзлом путнику као лек прија чашица домаће ракије, а врућа, добро покајмачена погача из црепуље говори све светске језике. Проверено. (36)

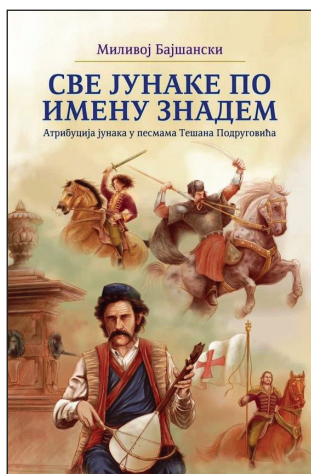
Магда Миликић / Magda Milikić
Институт за српску културу Приштина – Лепосавић /
Institute for Serbian Culture Priština – Leposavić
E-mail: magdamilic95@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-5571-0937>

Примљено/Received: 25. 7. 2024.
Прихваћено/Accepted: 29. 7. 2024.

Приказ

Каталог Тешанових јунака

Миливој Бајшански, *Све јунаке по имену знадем: атрибуција јунака у песмама Тешана Подруговића*. Ново Милошево: Банатски културни центар, 2023, 136 стр.

У едицији Прва књига Банатског културног центра до сада су публиковане бројне значајне студије о српској култури, попут *Фрагмената о Лази Костићу* Младена Ђуричића и *Авангардне поезије Растка Петровића* Андрее Беате Бицок. Управо су ова два аутора, поред Радована Влаховића као председника жирија, одлучила да у прошлогодишњи избор уврсте студију Миливоја Бајшанског *Све јунаке по имену знадем: атрибуција јунака у песмама Тешана Подруговића*. Реч је о веома значајном делу за проучавање и сагледавање не само српске епике већ и српске културе уопште, будући да аутор из огромног корпуса који несумњиво познаје захвата сасвим довољно како би кроз карактеризацију јунака које је у својим песмама побројао Тешан Подруговић систематизовао једну веома важну целину.

Иако делује да је разноликост јунака у Подруговићевим песмама предиспозиција за стварање разуђене анализе, Миливој Бајшански показује како је пажљивим читањем и детаљно направљеном схемом могуће доћи до комплексне, а опет јединствене базе података – до једне типологије која проблем атрибуције третира као полазишну тачку за испитивање свих карактеристика значајних за осликавање јунака. Нарочит допринос студије представља могућност коришћења ове схеме у потоњим анализама песама испеваних од стране других певача, чиме би се корпус проширио и, потенцијално, из перспективе атрибуције сагледао у потпуности, што би несумњиво довело до нових увида и целовитијих закључака. Осим атрибуције, као носеће одреднице ове студије, поглавља су посвећена именовану јунака – у ову целину

укључено је седам потпоглавља која име комбинују са презименом, топонимом, етнотимом, ознаком породичног/сродничког статуса, занимањем, ознаком *nomina agentis*, ознаком друштвене, државне, војне или црквене хијерархије и, напоследку, са особиним. Наредне целине испитују одлике јунака, њихов физички изглед, узраст, рухо, оружје, јунаковог коња, порекло или друштвени статус и станиште. Анализа обухвата двадесет песама које је Подруговић испевао Вуку Караџићу,¹ чему је придружен и „Наход Симеун“ – егземплар приповедне епике која са епском песмом дели наративност, хронолошки редослед и поступност. Корпус је увећан за још две песме, „Марко Краљевић и Филип Маџарин“ и „Грујица и паша од Загорја“, због уверења Владана Недића да је реч о Тешановим песмама, а Бајшански наводи како „атрибуција јунака у овим песмама потврђује његову претпоставку“ (8).

У уводним белешкама осликан је најпре лик Тешана Подруговића, који, према Вуковим и Недићевим записима, и сâм подсећа на епског јунака достојног својих најупечатљивијих стихова. Односно, како Бајшански наводи, народни певач је несумњиво своје особине даривао својим ликовима, а лични итинерер пренео је у путеве којима су се његови јунаци кретали, што је резултовало стварањем варијанти са одступањима у том погледу. Осим необичног изгледа и интересантног живота, нарочито су истакнуте његове стваралачке интервенције, попут казивања „Находа Симеуна“ у руху религиозне легенде која се приближава епској песми, појачане карактеризације Марка Краљевића и оплемењивања главног јунака у песми „Женидба Душанова“. Искорак у његовом певању Бајшански препознаје и кроз атрибуцију која је најчешће дата из перспективе певача, осим када се открије као коментар лика. Аутор пажљивим читањем и консултовањем обимног континента литературе упоређује, допуњава, супротставља и дописује своје закључке о увек актуелној усменој епици. Интересантан је увид у то да Марко Краљевић у тринаест песама, као ни Милош Обилић, није задобио стални епитет: „Маркова титула прераста у презиме и тежи да се фиксира уз његово име, да се не понавља уз друга имена, или не буде често уз имена других епских јунака усменог фолклора“ (21). За свако одступање од реченог или у сврху допуњавања исказа, аутор у

¹ „Женидба Душанова“, „Марко Краљевић и Љутица Богдан“, „Марко Краљевић и Вуча џенерал“, „Цар Лазар и царица Милица“, „Женидба Марка Краљевића“, „Марко Краљевић познаје очину сабљу“, „Марко Краљевић и кћи краља арапскога“, „Марко Краљевић и Арапин“, „Марко Краљевић и Муса Кесеџија“, „Марко Краљевић и Ђемо Брђанин“, „Женидба Ђурђа Смедеревца“, „Женидба Поповић Стојана“, „Женидба Тодора Јакшића“, „Новак и Радивој продају Грујицу“, „Женидба Ива Голотрба“, „Женидба Стојана Јанковића“, „Женидба Ивана Ришњанина“, „Сењанин Тадија“, „Ришњанин хаџија и Лимун трговац“, „Поп Црногорац и Вук Копривица“.

фусноти нуди коментар са објашњењем или наводи извор на који се позива, сугеришући како истраживање отвара врата и тумачењима која превазилазе оквире задатог циља.² Нарочито су корисна објашњења турцизама или архаизама, уобичајених у усменој епици, која, иако често коришћена као формулативна и радо цитирана чак у свакодневном животу, ипак представљају одређену непознаницу за оне који их изговарају.

Бајшански истиче како је јунак епске песме углавном именован по принципу *nomen est omen* и да његов карактер није устаљен, да често варира, а да се на основу аутентичних особености издваја у односу на колектив: „На основу описа јунака добијамо својеврсни оквир за психолошка и емотивна нијансирања јунака, који успостављају односе са другим ликовима и тиме граде рељефност свога лика“ (31). Из широке лепезе јунака аутор издваја најупечатљивије, попут кнеза Лазара, који према супрузи Милици показује „продубљене и отворене емоције“ (40), или Марка Краљевића, са одликама од позитивних до крајње негативних, осликаних у мање јуначким поступцима, „чиме се битно нарушава конзистентност лика“ (41). Физички изглед је, како аутор наводи, углавном сведен на формулативне изказе и већински фрагментаран, а свако изневеравање ових поступака резултује јаснијом индивидуализацијом. Интересантно је то да су Подруговићеви јунаци каткад голобради или безбради, па је упадљива њихова андрогина, предпубертетска лепота. У сваком сегменту свог рада Бајшански прецизно разврстава јунаке, било то по старосној доби, доминантним бојама или изгледу одеће, маркирајући сва одступања као места наглашене карактеризације, где је потребно сагледати певачеве интервенције. Примера ради, осим „св’јетлог одијела“, „ћузел одијела“, „дивног одијела“, „чудног одијела“, Тешан пева и о руку застрашујућем – када Марко Краљевић обуче крзно од курјака, стави на главу капу од вучје длаке и поприми натприродну снагу тих животиња, а уз то окрене и ћурак наопако, те се активира његова убилачка (вучја) ћуд.

Значајан део ове анализе припада и класификацији оружја, те сазнајемо да су код Подруговића ножеви нејуначки реквизити, а да је најзаступљенија сабља. Свега два јунака (Облачић Раде и Иво Голотрб) поседују палошину – дугачак и широк двосекли мач, а посебан део студије посвећен је атрибутима змајевитих јунака. У одељку о оружју испитане су карактеристике буздована које змајеборци бацају у небо: „Та надљудска снага, којом се змајеборци нападају из облака, долази

² У оквиру 110 страна студије исписано је безмало 200 фуснота (са објашњењима, појашњењима и додатним тумачењима или упоредним сагледавањем анализа других проучавалаца теме у најширем смислу).

од родитеља који није људско биће [...] Свако од ових јунака, бацајући своје оружје у облаке и дочекујући га назад, указује на директну повезаност са оностраним простором, са натприродним“ (79). Изузетно порекло јунака тема је засебног поглавља, у ком су сагледана и бића са демонским својствима, попут Балачка и Мусе Кесеџије, али и јунаци неизвесног порекла. Као један од најнеразвијенијих сегмената атрибуције Бајшански наводи станиште, које битно не маркира изузетност јунака. За овај сегмент важна је опозиција свој – туђи, која заједно са иницијацијом премрежава целу студију о атрибуцији јунака, будући да су преласци у домен туђег деловања или у доба зрелости граничне ситуације, које доводе до сукобљавања са често претећим другим, током ког се потенцијално може открити карактер обе стране.

Песме Тешана Подруговића Бајшански карактерише као „добродошло освежење јер чини епизоде упечатљивим, а њихове јунаке хуманијим и ближим слушаоцу/читаоцу“ (112). На примеру двадесет и три песме аутор је показао на чему почива упечатљивост онога што је Подруговић казивао и како га је управо атрибуција, односно индивидуализација, уместо до тада подразумеване формулативности издвојила у односу на друге певаче. Пажљивим читањем, бројањем, разврставањем и анализирањем Миливој Бајшански је пред будуће читаоце и проучаваоце српске књижевности и културе као важан и вредан путоказ поставио ову студију која је, уверени смо, само почетак једног опсежнијег рада на стварању великог каталога епских јунака.

Маријана С. Јелисавчић Карановић / Marijana S. Jelisavčić Karanović
Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет /
The Faculty of Philosophy, University of Novi Sad
E-mail: marijanajelisavcic11@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0006-0336-0978>

Примљено/Received: 14. 3. 2024.
Прихваћено/Accepted: 18. 3. 2024.

Приказ

О саборским беседама и беседницима Бошка Сувајџића

Беседе и беседници (2008–2023), Приредио Бошко Сувајџић. Лозница: Центар за културу „Вук Караџић“, 2023, 302 стр.

Петог предсаборског дана деведесетог, јубиларног Вуковог сабора, у легату Миће Поповића у Лозници представљена је монографија коју је приредио проф. др Бошко Сувајџић – *Беседе и беседници (2008–2023)*. Ова обимна монографија, објављена у издању Центра за културу „Вук Караџић“ из Лознице, квалитетно опремљена, великог формата, на 302 стране, плод је дугог и упорног рада приређивача на прикупљању, систематизацији и проучавању беседа, докумената, фотографија и текстова о Вуковим саборима.

Будући да професор Сувајџић није само посматрач или посетилац него и директни учесник, организатор многобројних саборских програма и један од беседника на Вуковом сабору, несумњиво је најпозванији да говори о овој теми. Стога објављивање овог дела има вишеструк значај како за стручну јавност и људе који се баве историјом Вукових сабора тако и за све љубитеље наше најстарије културне манифестације.

О садржају монографије

Књига професора Сувајџића састоји се од пет поглавља под следећим насловима: „Времплов Вукових сабора“, „Саборске беседе 2008–2023“, „Фотогалерија Вукових сабора 2008–2023“, „Програми Вукових сабора 2008–2023“ и „О овом издању“.

У „Времплову Вукових сабора“ приређивач се подједнако бави и Сабором и Вуком. Говорећи о Вуку, поред приче о преносу његових посмртних остатака у Србију, посебно се осврће на његов однос према свом завичају и родном Тршићу, истичући значај људи из непосредног окружења (првенствено породице) на формирање Вука као личности и,

још у најранијем детињству, буђења љубави и интересовања за народне песме, приче, умотворине и народну културу уопште. У делу текста који се бави Вуковим саборима, поред кратког осврта на први Сабор, описани су, такође у кратким цртама, они одржани од 2008. до 2023. године. Осим тога, приређивач се посебно бави издавачком делатношћу у оквиру Вуковог сабора, помињући најзначајније програме и издавачке пројекте лозничког Центра за културу „Вук Караџић“ у сарадњи са знаменитим научним установама, као што су Вукова задужбина, Институт за књижевност и уметност, Међународни славистички центар, Филолошки факултет и др.

У поглављу „Саборске беседе 2008–2023“ налазе се беседе са последњих петнаест Вукових сабора, које су говорили: Радован Бели Марковић (2008), Зоран Хамовић (2009), Небојша Брадић (2010), Ангела Рихтер (2011), Ранко Рисојевић (2012), Душан Ковачевић (2013), Драган Станић (2014), Бошко Сувајџић (2015), Светислав Божић (2016), Александар Вучић (2017), Вељко Брборић (2018), Емир Кустурица (2019), Јанко Вујиновић (2020), Александар Милановић (2021) и Јован Делић (2022).

Поред целих саборских беседа, професор Сувајџић својски се потрудио да сваку беседу пропрати пригодним текстом. Један део ових текстова чине подроби извештаји о програмима Сабора, док су остали посвећени значајним годишњицама и јубилејима обележеним у оквиру Вукових сабора. Вреди истаћи да су у овом сегменту заступљени аутори из свих институција и установа који учествују у организацији саборских програма, међу којима су, између осталих: Бранко Златковић, Бошко Сувајџић, Рајна Драгићевић, Славко Вејиновић, Биљана Радичевић, Ана Чугуровић, Снежана Нешковић Симић.

У трећем поглављу – „Фотогалерија Вукових сабора 2008–2023“ видно је да се приређивач, као врсни познавалац историјата Вукових сабора, zaloжио да међу изабраним фотографијама буду заступљени сви сегменти саборских програма. Тако се међу њима могу наћи фотографије научних скупова, промоција књига, историјских, ликовних и других изложби, позоришних представа, концерата, гусларских вечери, наступа културно-уметничких друштава, скупова слависта итд.

Поглавље „Програми Вукових сабора 2008–2023“ је у потпуности документарни део монографије. Како се може схватити из наслова, овај сегмент садржи све програме од 74. до 90. Вуковог сабора, што заинтересованом читаоцу омогућава да сагледа њихову слојевитост и шароликост, али и извесне концепцијске промене за последњу деценију и по трајања манифестације.

У закључку, насловљеном „О овом издању“, помињући најзначајнија дела и ауторе који су преходили овом раду, приређивач истиче значај саборских беседа и излаже сажету концепцију своје књиге.

О значају монографије

О Вуковом сабору, нашој најстаријој културној манифестацији, која траје деведесет година у континуитету, објављен је велик број како научних радова тако и новинских чланака и текстова. Међутим, за све време његовог постојања штампане су само две књиге које се на озбиљан начин, пратећи хронологију, баве овом темом. Ради се о делима *Вукови сабори* Слободана Ристановића и *Вукови сабори 1933–2008*. Феликса Пашића. Због тога је књига професора Сувајдића логичан и неопходан наставак ових значајних дела, који „покрива непокривени део“ од последњих петнаест Вукових сабора. Чињеница да је *Беседе и беседници (2008–2023)* тек трећа књига која се бави овом темом додатно говори о њеном значају.

Уз све специфичности ове монографије, вреди истаћи две веома важне, које је разликују од предходних. Прва је чињеница да су све саборске беседе пренете у целости, а друга да се у претпоследњем поглављу налазе сви програми Сабора које књига обрађује, што даје могућност будућим истраживачима да већину података о манифестацији у овом периоду нађу на једном месту. Осим тога, пошто су у време писања били актуелни, текстови који прате беседе, нарочито они о важним јубилејима и годишњицама, најбоље осликавају дух Сабора.

Оно што је посебно важно за све нас који учествујемо у организацији и реализацији саборских програма јесте да се професор Сувајдић потрудио да у овој монографији посебан простор да Миловану Радивојевићу, Јанку Вујиновићу, Миодрагу Матицком, људима који су, како сам каже, „уткали себе у институције Вуковог сабора“, а који више нису са нама. Ова књига представља својеврстан омаж управо њима.

На крају, рекао бих још само то да смо захваљујући преданом раду професора Сувајдића добили још једно вредно и значајно дело, које ће бити незаобилазна литература за све проучаваоце и љубитеље Вуковог сабора.

Мирослав Терзић / Miroslav Terzić

Музеј језика и писма, Тршић / Museum of Language and Script, Tršić

E-mail: terzicmiki@gmail.com

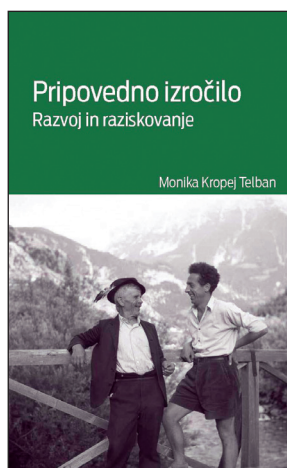
<https://orcid.org/0009-0007-0888-4049>

Примљено/Received: 18. 12. 2023.
Прихваћено/Accepted: 22. 12. 2023.

Приказ

Од народне приповетке до наративне културе

Monika Kropelj Telban. *Pripovedno izročilo: Razvoj in raziskovanje*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2021, 190 str.

Студија *Pripovedno izročilo: Razvoj in raziskovanje* (*Приповедни фолклор: развој и истраживање* – превод ауторке приказа), објављена 2021. године, представља, како поднаслов каже, комбинацију књижевноисторијског и теоријског приступа наративној традицији или, прецизније, наративној култури. Овој студији претходила су вишедеценијска истраживања на пољу народне прозе, којима се бавила ауторка – Моника Кропеј Телбан. Њено интересовање за ову тему потиче из тога што приповедање сматра основним обликом људске комуникације, који се одвија и на нивоу свакодневице. Књига није фокусирана на историју и теорију целокупног књижевног фолклора, већ само на наративне жанрове. Укључујући у преглед савремене облике фолклора, као и теорије, ауторка показује да је неопходно повремено преиспитати устаљена знања, теорије, па чак и историју. Синтетични карактер студије огледа се у томе што је њом обухваћен период од првих корака у прикупљању и проучавању наративног фолклора до данашњих дана, спајајући тако синхронијски и дијахронијски приступ. Кропеј Телбан користи синтагму „приповедна/наративна култура“ уместо уобичајене „приповедна/наративна традиција“ како би указала на динамичност и повратне утицаје између културе и приповедања. Термин наративна култура преузима од Регине Бендикс и Улриха Марцолфа, тј. из истоименог часописа који су покренули 2014. године. Приповедачку праксу посматра као живу творевину која се прилагођава савременом добу и, захваљујући дигиталним медијима, живи у другачијим облицима. На овај начин успостављен је континуитет између „традиционалних“ и савремених облика приповедања, али је истовремено истакнута трансформација наративне културе у складу са

садржајем који се обликује на интернету. Комбинујући преглед кључних фолклористичких концепата у историјском контексту са актуелним темама и сазнањима, ауторка одговара на изазован задатак писања студије која обједињује историју и теорију; прошлост и будућност дисциплине; национално и интернационално; традицију и иновацију; време и простор.

Иако је књига једним делом конципирана као историјски преглед, фокус је на оним тачкама које ауторка препознаје као кључне. Словеначки фолклор посматра се у интернационалном контексту, те се дијахронијски сагледавају кључне тачке у европској и америчкој фолклористици. Америчка фолклористика у студији заузима значајно место, јер је, захваљујући дистанцираности од европских концепција, које су фолклор дефинисале преко романтичарских појмова народности и изворности, омогућила развој нових научних парадигми и метода.

Након уводног поглавља, следи преглед основних термина – почевши од синтагме која се користи у наслову – приповедна традиција, затим усмена књижевност, књижевни фолклор, вербална уметност. Ауторка преиспитује термине као што су национално, народно, фолклорно, вернакуларно, али и фолклоризам и популарна култура. Истовремено анализирајући порекло и историју коришћења термина у словеначкој фолклористици, Кропеј Телбан указује на промене које су пратиле савремена истраживања, попут све чешће употребе синтагме књижевни фолклор у односу на раније коришћене термине (народна књижевност, усмена књижевност). Поглавље о жанровима обухвата мит, легенду и легендарну причу, бајку, причу о животињама, басну, новелу, шаливу приповетку, анегдоту, меморат и причања из живота, савремена причања и гласине. Иако покрива широк временски спектар, од мита до наратива чији је настанак условљен развојем савремене технологије, Кропеј Телбан заступа став да нови облици неће заменити традиционалне наративе, већ ће „стари“ жанрови постојати паралелно са новим облицима фолклора.

У наредном поглављу ауторка даје преглед различитих теорија у проучавању наративног фолклора. Теорије које су обележиле почетак формирања дисциплине означава као теорије настанка наративног фолклора и ту убраја митолошку, полигенетску, миграциону и финску школу. Међу теоријама форме и значења наводи морфологизам, структурализам и семиотику. Током 20. века смењивала су се књижевно-естетичка истраживања, затим културно-историјска и књижевно-историјска, психоаналитичка, когнитивна, феминистичка и перформативна. Као кључне тачке савремених истраживања Кропеј Телбан означава зоопоетичка истраживања, дигитални фолклор и нематеријално културно наслеђе.

Следеће поглавље посвећено је развоју наративног фолклора, тачније прожимању са књижевношћу, које сагледава од најстаријих писаних извора, преко средњег века, хуманизма и ренесансе, барока, просветитељства и романтизма. Тражећи писане изворе који су на различите начине утицали на развој словеначке, али и европске наративне културе, ауторка се враћа питању настанка и ширења фолклорних наратива, које је једно од централних од самог настанка дисциплине. У најстаријој египатској причи о два брата, божанствима Анубису и Бати, Кропеј препознаје тип АТУ 318. Преглед укључује кључна дела светске књижевности, као што су *Панчамантра*, *Gesta Romanorum*, приче о Барону Минхаузену итд. Затим ауторка долази до 16. и 17. века, за које сматра да је карактеристичан процват збирки приповедака, након чега следи романтизам, у којем се пробудило интересовање за народну књижевност. Овако конципирано поглавље показује смисленост и оправданост употребе термина наративна култура.

Идући од општег према посебном, наредна целина бави се сакупљањем и проучавањем словеначког књижевног фолклора, од краја 18. века до данашњих дана. За разлику од претходних, у којима се терминологија, класификација, теорија и грађа контекстуализују на интернационалном нивоу, ово поглавље посвећено је само словеначком фолклору. Матија Ваљавец означен је као најзаслужнија фигура за прикупљање фолклора у 19. веку, а преглед истраживања наративне традиције завршава се описом актуелних научних истраживања, у којима се примећује све мање традиционалних приповедних жанрова и померање тежишта ка организованим приповедним вечерима, приповедању у вртићима, школама, на фестивалима и у оквиру организованих туристичких посета. Иако није изостављено ниједно од имена значајних за прикупљање и проучавање фолклора, треба истаћи да кроз целу студију посебне заслуге за теоријски напредак словеначке књижевне фолклористике ауторка приписује Марији Станоник, сарадници Института за словеначку етнографију ЗРЦ САЗУ.

Наредна целина укључује две студије о фигурама у којима ауторка препознаје „прекретнице” у истраживању словеначког књижевног фолклора – о Јернеју Копитару и Карелу Штрекељу. С обзиром на то да је реч о студији о историји словеначке фолклористике, поглавље о Копитару је веома интересантно и значајно и за српску фолклористику, јер је посебна пажња усмерена на његов утицај на Вука, уз тврдњу да је био круцијалан за обликовање његовог рада. Поглавље се бави сарадњом Копитара, Вука и Јакоба Грима. Књига је снабдевена и индексом појмова и имена. У завршним мислима ауторка резимира претходно написано,

наводећи у самом закључку да у новом миленијуму традиционални наративни фолклор губи на значају, те да се фокус помера на другачије форме приповедања/причања, од којих је садржај са интернета посебно инвазиван у обликовању савремене наративне културе.

Комбинујући анализу и синтезу, у студији *Pripovedno izročilo: Razvoj in raziskovanje* на релативно малом броју страница, кроз призму проучавања фолклорних наратива, представљене су кључне тачке не само словеначке него и светске фолклористике. На изазован задатак да успостави континуитет Моника Кропеј Телбан одговорила је на прави начин, захваљујући томе што фолклор и наративну културу посматра као динамичне творевине. Тема монографије је прецизно дефинисана, а методолошки оквир доследан. Кренувши од најширих питања фолклористике, попут самог одређења њеног предмета проучавања, преко класификације, теорија и развоја приповедне традиције, ауторка долази до поглавља о развоју националне фолклористике, усмеравајући се у самој завршници на сасвим конкретно, кроз две студије случаја. Иако је фокусирана на историју проучавања словеначког фолклора, преиспитивање кључних тачака у вези са фолклорним наративима и инсистирање на успостављању везе са савременим феноменима чине ову студију фундаменталном.

Марина Младеновић Митровић / Marina Mladenović Mitrović
Институт за књижевност и уметност, Београд /
Institute for Literature and Art, Belgrade
E-mail: marinamladenovic@hotmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-8417-2840>

Примљено/Received: 7. 3. 2024.
Прихваћено/Accepted: 11. 3. 2024.

Приказ

Култура за сваког...

Нина Аксић. *Култура свих или култура за све – институционални аматеризам у Новом Пазару у периоду социјализма*, Посебна издања, књ. 95. Београд: Етнографски институт САНУ, 2023, 246 стр.

У едицији Посебна издања Етнографског института САНУ 2023. године појавила се књига др Нине Аксић *Култура свих или култура за све – институционални аматеризам у Новом Пазару у периоду социјализма*. Књига је резултат вишегодишњих ауторкиних марљивих истраживања у Новом Пазару и околини. Аксић је, осим у поменутој монографији, своја проучавања овог подручја преточила и у већи број радова различите тематике, што представља значајан допринос етнолошкој науци и сродним дисциплинама. Својим истраживачким активностима допринела је „чувању“ прошлости од заборава. Књига која је повод за овај осврт

односи се на тему институционалног аматеризма, који је значајно обележио друштвеног и културног развоја југословенског социјалистичког друштва од средине 20. века до његове последње деценије.

Неспорна је чињеница да је институционални аматеризам као вид културне политике, поред других културних тековина, обележио другу половину 20. века у тзв. другој Југославији и до сада био предмет осврта стручњака различитих профила интересовања. Монографија *Култура свих или култура за све – институционални аматеризам у периоду социјализма* допуњава корпус расправа на тему културне политике социјалистичке Југославије. Како је већ напоменуто, ауторка тему разматра на примеру Новог Пазара и његове околине, односно просторно се ограничава на микрозаједницу, у намери да укаже на то како се институционални аматеризам прихватао и ширио у једној етнички и религијски хетерогеној средини и наводи: „Будући да је Нови Пазар у датом периоду био један од носилаца аматерског културног живота у Србији, (...) сматрала сам да је ова тема од значаја и да као таква

треба да буде представљена научној јавности, али и широј друштвеној заједници“ (стр. 7).

Разлог тога што се ауторка одлучила баш за Нови Пазар јесте чињеница да је он био само један од носилаца аматерског културног живота у Србији у периоду 1945–1992. године:

Овај период је изабран због тога што је током четири и по осмотрене деценије владао једнопартијски систем, који је изнедрио јединствену политичку, друштвену и културну климу, односно нову културну политику, која се, како су показала истраживања аутора, кретала узлазном линијом до почетка деведесетих година, када је нагло прекинута распадом државе и војним сукобима (стр. 7).

У овом временском оквиру је настала, али и нестала држава – СФР Југославија, што је било основно полазиште за одабир теме и њено просторно и временско ограничавање. Дакле, период у којем је постојала СФР Југославија је истовремено и временски оквир на који се ограничава приказ истраживања културне политике, односно институционалног аматеризма у Новом Пазару. Током овог периода, како су показала и ауторкина истраживања, култура и институције које су је стварале, одржавале и пропагирале настајале су заједно са „новом“ социјалистичком културом, али и нестајале, у зависности од потреба заједнице. Из предоченог текста може се видети да су се институције културе у временском оквиру разматрања често гасиле због недостатка материјалне потпоре финансијера, неретко и због неразумевања заједнице недовољно едуковане о значају културе и културних институција за локални развој:

У овој студији тежило се да се првенствено представи богатство грађе која се тиче културног живота Новог Пазара у периоду од 1945. године до 1991. године, дакле – у периоду социјализма, потом да се локална културна политика покуша сместити у оквире тадашње државне културне политике, као и (не)уклапања ове друге у општи контекст, затим питање јачања или потискивања аматерске делатности и развоја институционалног аматеризма, у складу с културном политиком на државном нивоу. (стр. 8)

Монографија је резултат превасходно архивских и теренских истраживања у протеклих десетак година, са допунама података из постојеће литературе о новопозарском крају. За потпуније тематско сагледавање узрока и последица које је оставио у наслеђе институционални аматери-

зам на територији Новог Пазара, ауторки је одређени проблем свакако представљала недовољна временска удаљеност. Ипак, неопходно је нагласити да је она ваљано и јасно образложила појаве аматеризма у локалној средини и указала на однос шире/уже заједнице према његовим садржајима, у чему су јој изузетно помогли подаци похрањени у Историјском архиву „Рас“ у Новом Пазару, Државном архиву Србије и Архиву Југославије. Архивски фондови су значајан извор емпиријских чињеница, који се недовољно користи у етнолошко-антрополошким радовима, те је ова монографија у том смислу изузетно значајна:

Проналазећи и бележећи архивске податке, покушала сам да оживим једно не тако давно прошло време и културна дешавања у њему, са жељом да их на тај начин отргнем од заборава. Жеља ми је била и да сагледавањем позитивних и негативних елемената социјалистичке културне политике подстакнем на размишљање оне који би данас требало да осмисле стратегију културног развоја новопазарског краја. (стр. 8)

Као и у сваком научном раду, писани извори (научна и стручна литература) значајни су за ваљано сагледавање и употпуњавање теренских и/или архивских чињеница, мада су у ауторкином случају ови извори били видно неуравнотежени, односно, како ауторка напомиње, недовољно их је било за сваки од временских периода обухваћених представљањем у овој монографији. Такође, теренски рад и формирање корпуса теренских података изузетно су важни за етнолошко-антрополошку науку, па је стога то неопходно нагласити и овом приликом. Теренски рад је у овом случају послужио ауторки да кроз виђење својих саговорника употпуни „слику“ о културној политици вођеној у граду Новом Пазару и у селима у његовој околини, о институцијама које су осниване и, можда највише, о значају новооснованих институција за формирање „нове“ социјалистичке личности.

Нина Аксић у монографији о институционалном аматеризму у локалној заједници посветила се истраживању и обради теме која до сада у етнолошко-антрополошкој струци готово да није била у научно-истраживачком фокусу, а слично је и са изучавањима која се односе на сам град Нови Пазар и његову околину. Проучавања која је ауторка обавила у протеклом времену и која су предочена научно-стручној и широј јавности значајна су: а) због коришћења различитих извора, што је омогућило сагледавање теме из различитих углова; б) због увођења нове тематике у етнолошко-антрополошка истраживања и в) зато што су истраживања фокусирана на градску средину. Такође, у монографији се осветљава с једне стране државна, а с друге локална

културна политика, која не би достигла ниво представљеног развоја да није имала подршку врховне власти, односно државног руководства. Како ауторка истиче:

конкретни научни циљ нашег истраживања јесте представљање начина културног издизања становништва једне – до Другог светског рата – културно веома заостале средине, а осматрањем једне особене, за дати временски период изузетно важне појаве на друштвеном плану – појаве аматеризма. (стр. 12)

Културну политику Новог Пазара, односно институционални аматеризам у Новом Пазару у периоду социјализма, ауторка осветљава кроз више поглавља: „Уводне напомене“; „Културне политике и управљање културним делатностима“; „Аматеризам“; „Институције културе са аматерском делатношћу, њихова удружења и манифестације у Новом Пазару“; „Закључни осврт“. Свако од поменутих поглавља садржи више потпоглавља, а све њих тематски обједињује прича о културној политици у Новом Пазару – њеним различитим видовима, почецима и трајању у дужем или краћем времену у периоду 1945–1992. Избор истраживачке теме и одабрани приступ излагања у монографији *Култура свих или култура за све – институционални аматеризам у Новом Пазару у периоду социјализма* захтевали су од ауторке и посебан приступ истраживању, коришћење доступних извора и њихово представљање не само стручно-научној већ и широј јавности. С обзиром на то да је држава у периоду социјализма форсирала аматеризам кроз различите облике организовања, читалац је у могућности да кроз ауторкин осврт на основне елементе културне политике социјализма – институционални аматеризам донекле сагледа и идеологију Комунистичке партије/Савеза комуниста, која се огледала кроз многоструке видове деловања: просветне течајеве, радне акције, приредбе, читаонице, биоскопе, школе, различите начине дружења, што је у монографији Нине Аксић свеобухватно разматрано.

Милина Ивановић Баришић / Milina Ivanović Barišić
Етнографски институт САНУ, Београд /
The Institute of Ethnography SASA, Belgrade
E-mail: milina.ivanovic@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-0084-2713>

Примљено/Received: 16. 3. 2024.
Прихваћено/Accepted: 20. 3. 2024.